

ПЕЛАЗГИ И МИНИЈЦИ

Утврђивање историјског, културног и етничког идентитета Пелазга и Минијаца, првих, па према томе и најстаријих Индо-европљана на европском тлу, представља један од веома сложених а у извесном смислу и есенцијалних проблема савремене археологије. У домену научних дисциплина које, поред археологије, трагају за решењем овога проблема, Пелазги су проучавани више као хронолошко-етничка, а Минијци претежно као хронолошко-културна категорија, дакле као две сасвим одвојене историјске вредности. У тој чињеници почива и прва методска слабост ових истраживања: археолози, етнологи и филолози настоје да одреде место, време и карактер извесним појмовима чији садржај претходно није утврђен у мери која би дозволила да се имена Пелазга и Минијаца класификују као етнички називи везани за одређене географске, хронолошке и језичке координате.

Да би се утврдио однос између Пелазга и Минијаца, везаних, у античким изворима, литерарним и историографским, за готово исти географски простор и, по нашем мишљењу, заједнички ако не и исти културни супстрат потребно је учинити напор да се дефинишу њихове битне карактеристике. Тек после тога покушаћемо да откријемо прави садржај појмова „Пелазги“ и „Минијци“ у језичком и културно-историјском смислу.

Полазећи од Хомеровог назива за Пелазге намеће нам се мисао да име ових још увек неидентификованих Старобалканаца садржи и стварно адјективно значење овога појма. Иако је Хомер из старије традиције унео у лексички тесаурос својих поема термин *Παλαῖστοι* који има значење адјектива „прастари“ (упор. P. Kretschmer, *Glotta*, I, 17 и Diels, *Arch. f. Rel.* XXII, 4), онда је само по себи јасно да називи *Παλαῖστοι*, *Πελαγοί*, *Πελαργοί* има у својој најранијој, првобитној употреби вредност и карактер једног уопштеног придева, а не и одређеног етничког опредељења. Као етничка категорија Пелазги се јављају у време, у којему, како нас обавештава *Etymologicum Magnum*, постоје, на Криту на пример, још два хеленска народа - *Ἀχαιοί* и *Δωριεῖς*. Хомер на поменутом месту у Одисеји, наводи и податак, да се на Криту говорило различитим језицима, између осталих и пелашким. Колико је проблем пелашког језика био сложен, и, вероватно, и нерешив, за ан-

тичку науку, види се по немоћи Херодотовој да пружи неко егзактније обавештење о природи и карактеру тога језика. Херодот признаје да „није у стању тачно да каже којим су језиком говорили Пелазги“.

Да су и Пелазги доживљавали исту судбину, види се и по податку који Херодот преузима од Хекатеја, који говори о судбини Пелазга, градитеља одбранбених зидова око Акрополиса. Ови Пелазги су били не само добри и вешти зидари и архитекти него још више изванредни земљорадници. Као награду за свој рад на утврђивању Акрополиса, они су од Атињана добили неко земљиште испод Химета.

Да је појам Пелазга као етничке категорије имао опште значење, тако да је садржај тога појма широко прелазило оквире једне строго ограничене популације, без обзира колико је бројна, открива, нам, на пример, податак да су се именовани Егејалски Пелазги називали Јонци док су живели на Пелопонезу. Много доцније стекли су ново име, по војсковођи Јону, сину Ксутову (Херодот, VII, 94 и VIII, 44). Херодот нас обавештава да су се поред прехеленских Атињана и Еолци некада сврставали међу Пелазге (Херодот, VII, 95). О томе ко су били и где су живели Пелазги говори и Страбон кад их дефинише као „прастари народ“ распрострањен у целој Грчкој (Страб. V, 2, 4; 337, 338).

Даља истраживања података које о Пелаззима пружају писани антички извори води ка утврђивању једне чињенице којој приписујемо изузетан значај. Карактеристично је, а за дефинисање Пелазга као историјске категорије и битно да, колико нам је познато, ни један антички аутор не говори о култури Пелазга, као што, на пример Хомер, Херодот, Страбон и други извори описују културу Крићана и Микенаца, Египћана и Скита, Илира и Трачана, Келта и Гета. Разлог за постојање овог хијатуса у њиховим делима изгледа нам довољно разумљив и објашњив: ни они сами, ни митолошка традиција, која је у својој основи никла на истини и знању једне већ превазиђене и до вишег степена еволуиране свести нису познавали Пелазге као етничку категорију, са сопственом националном културом. У свом дефинисању Пелазга Хомер се задовољава да их назове „Божански Пелазги“ (II, X, 429; Od. XIX, 177). Јасно је да овај податак више открива Хомерово незнање, него потпуније знање о овој популацији и њеним вероватно разноврсним пепладама. Према таквом стању података које нам пружа античка наука и литература као и на основу анализа, оцена и интерпретација, које су о тим подацима дале савремене релевантне научне дисциплине, Пелазги би се могли дефинисати као *један од најдубљих и најстаријих суиспираних аутохтонних балканоегејских популација*. Јасно је да то старобалканско становиштво, разбијено на многобројне географско-економске басене и регионе, који су се простирали од Подунавља до Егејских острва, није било везано границама и оквирима зашворене и хомогене етничке стурктуру. Инијересом и факторима економској рета и разлоја, као и

пошребима које су намењале размена добара и економска револуција стварала се већа културна, језичка и социјална кохезија која је италишким суистрају и његовим мање или више издвојеним јединицама и целинама давала обележје једне од већих индоевропских заједница. Није потребно нарочито истичати чињеницу на коју смо раније указали, да је у процесу стварања овога балканско-егејског језгра опште индоевропске коине било већих и мањих осцилирања, инвазионих и миграционих кретања, померања појединих зајворених економских јурија, које су се у току тих кретања, везане заједничким интересом, преображавале у етничке целине.

Као што се види проблем карактера и места Пелазга у праисториској и античкој прошлости Балкана посматрали смо из два угла: њиховог места у индоевропској заједници и њиховог односа према етнички одређеним старобалканским, претежно, хеленским популацијама. Да бисмо шире и јасније осветлили однос Пелазга према Минијцима и Минијаца према најстаријим балканским Индоевропљанима, увешћемо у домен ових истраживања и археолошка документа као нову, чврсту и егзактну основу на којој се могу градити нове теоријске интерпретације постављеног проблема.

Као предмет литерарног и историјског интересовања име Минијаца јавља се у античким изворима хронолошки паралелно са именом Пелазга. Митолошка традиција изводи порекло Аргонаута од Минијаца и географски их распоређује од беотског Орхоменоса до Лемноса, Тере и обала Мале Азије. У читавом низу поглавља III и IV књиге своје историје Херодот говори о Минијцима и њиховој судбини у грчком свету. Потомке минијских Аргонаута Пелазги су, према овоме аутору, протерали са Лемноса у Спарту (IV, 145), а Елејци су на Тери порушили цео низ градова Минијаца, који су се после повукли на обале Либије и ту основали нова на сеља (III, 148 и IV, 150, sqq). Да је било Минијаца на Пелопонезу, могло би се претпоставити и по једном податку који налазимо у Илијади (XI, 722—723); Хомер помиње Минијску реку, која се улива у море код Арене, Несторовог града у Елиди. На другим местима — II, II, 511 и Od. XI, 283 — Хомер Минијце везује за Орхоменос у Беотији: „Орхомен Минијаца...“, „Орхомен Минијски...“ За разлику од Хомера који Орхоменос везује само за епоху Минијаца, Тукидид у развоју овога града и његових становника издваја две фазе: прву, старију, у којој Орхоменос припада Минијцима, и другу, млађу, у којој су Беотијски становници и господари овога града — : „... Орхоменос, који су раније називали минијским...“ (cf. Thucyd. *Histor.*, IV, 76, 3; IV, 93, 4).

О односу Пелазга и Минијаца говори неколико података који имају митолошко-литерарну провенијенцију. Херодот наводи (IV, 145) како су Пелазги протерали минијске Аргонауте са Лемноса. Ови отплове на Пелопонес и населе се у Спарту, где их Лакедемонци лепо приме, дарују им земљу, сматрајући их Минијцима и пријатељима: наине на лађи Арго били су заступљени и Тиндариди, за које се зна да су били спартанског порекла. О минијском

пореклу Аргонаута говори и Аполоније са Родоса (*Argon.* I, 229). Проблем овога односа — Минијаца и Аргонаута — био је предмет истраживања читавог низа стручњака. Willamowitz Moellendorff је, у своје време, сматрао да је везивање Аргонаута за Минијце вештачки исконструисано. Таква интерпретација овога односа настала је, по схватању Ed. Meyer-а у постхомерско време (cf. Pauly-Wissowa R. E. s. v. Minyes). Међутим, без обзира да ли је настало пре или после Хомера предање о оваквој вези било је широко распрострањено у целом егејском свету. Између осталог на ову претпоставку указује и композиција на Амазисовој вази, на којој је овај сликар црно-фигуралног стила приказао поименично Аргонауте. Међу њима је и Минијец Тиндареј. Могуће је да су два момента била пресудна за повезивање у ближи генеалогски однос Минијаца и Пелазга: 1. — минијска култура била је распрострањена и заступљена, иако на неким местима само спорадично, од Подунавља до Егејских острва, дакле у областима у којима су локализовани и трагови путовања Аргонаута; 2. — Аргонаути су били први Егејци за чије се име везује путовање на широком простору на коме су откривена археолошка документа која припадају Минијцима, односно култури средњег хеленског доба. Проучавање археолошких извора и трагова ове културе баца ново светло на сву сложеност пелашко-минијског проблема.

Проучавајући проблем порекла Минијаца који је, према Чајлду, „ad discutandum“, овај аутор и одлични познавалац праисторијских миграција у Европи дошао је до закључка да су Минијци увели агрикултуру и основали утврђена насеља на Халкидици и у Тесалији (*Childe, Prehistoric Migrations, Oslo, 1950, 158*).

За наша истраживања и евентуално утврђивање времена кад се Минијци јављају на историјској позорници Балкана од посебног значаја је чињеница да су многа хеладска насеља на грчком тлу била уништена пожаром у раздобљу између 1900 и 1700 године пре н. е. (*Childe, o. c. 158*). То је време завршетка раног хеладског доба, то су векови у којима се први пут потврђује име Минијаца широко распрострањеном културом на Балкану и у Јонији. Вероватно је да су Минијци допринели, ако нису и сами то учинили, да насеља раног хеладског доба нестану у пожару. При објашњавању ових збивања не налазимо праве аргументе на основу којих би се могло прихватити Чајлдово мишљење да су Минијци већ тада били организовани као ратничка аристократија. Тешко је замислити, у то време, војну аристократију у једном претежно, ако не и искључиво земљорадничком друштву. Много је вероватнија и логичнија претпоставка да су Минијци, као компактно агрикултурно друштво, својом бројношћу, снагом и свежином надвладали господаре насеља старијег хеладског периода, заузели њихова места и улогу у животу најплоднијих области копнене Грчке.

За одређивање места Минијаца у генези и еволуцији првих етничких категорија и комплекса на балканско-егејском простору,

посебан научни значај има настанак, развој и трајање Троје VI. Други век овога насеља, од 1800—1300 године, одговара највећим делом столећима средњег хеладског доба. У току овога другог раздобља на грчком тлу се врше значајни и по археолошким изворима судећи интензивни процеси економске, културне и језичке асимилације хеладских популација. Ако се има у виду да се у Троји VI-а, као најстаријој фази у развоју овога града, јављају минијске вазе са веома широким и богатим регистром облика, који су идентични по техничким и типолошким одликама са минијском керамиком са грчког тла, јасно је да управо ова врста археолошких докумената има посебан историјски значај. Минијска култура уствари представља једно од првих егзатних упоришта за стварање најпре радне хипотезе, а затим експликације и интерпретације проблема формирања прве старобалканске етничке заједнице у балканско-егејској области. За разлику од Пелазга којима знамо само име, које звучи као ехо далеке митолошке прошлости, из времена у коме на Балкану и у Европи још нису постојале затворене и потпуне етничке заједнице, Минијци своју егзистенцију потврђују и откривају у исти мах и именом сачуваним у литерарним и другим изворима, и материјалним споменицима једне културе, која има сопствени карактер и индивидуалитет.

Сасвим је извесно да Минијци претходе појави грчкога етноса, чак ако у његову категорију сврстамо и популацију критско-микенског културног и језичког подручја. На овај закључак наводи и чињеница да су још Dragendorf и Каго у центру палате у Тиринту открили, испод великог мегарона и делова главног и бочних дворишта, два метра испод нивоа палате микенске епохе, једну велику толос грађевину. Њен пречник је износио 26,5 м., а висина је, вероватно, била знатно већа. У ово, пелашко или тачније речено минијско доба, толоси се граде и на Кикладима. Хомер такође зна за толосоидне грађевине. У XXII певању Одисеје, стих 442 и 459. Одисеј помиње „округле зграде с темељом чврстим“. Реч је, свакако о грађевини премикенског доба о којој је традиција сачувала помен од Хомеровог доба. Довољно је познато да се у Хомеровим текстовима налазе и други подаци који потичу из времена старијег од микенског доба и културе. На то је указао и E. Rhode, кад је, анализирајући речи које поморска старина, бесмртни Протеј, Египћанин родом, „коме је свака дубина позната морска“ (Od. IV, 384—6) упућује Менелају, кад му прориче да му богови неће дозволити да умре у Аргу,

„него ће бесмртни бози у Елисиј послати тебе,
на крају света где плавокоси живи Радамант“
(Од. IV, 561—564).

Rhode сматра да појмови о Елисију и Радаманту припадају добу и миту који је старији од Хомера и који поново оживљава у класичној Грчкој (E. Rhode, *Psyche*, 158). I. M. Malten је такође

показао да имена Елисиј и Радамант потичу из једног прегрчког културног стратума (R. Maltén, Arch. Jahrb. 1913, 28).

Као прототип егејских толоса сматра се толос из минијског Орхоменоса, једног од великих средишта културе Минијаца. Из овога центра минијска култура и утицај Минијаца зрачили су на пространству које је постајало све шире уколико је расла економска моћ Минијаца и њихова потреба за трговачком експанзијом и за миграционим струјањима и кретњама. Границе у којима су се вршила ова економско-трговачка и културна комуницирања пролетале су се од панонског Подунавља до Пелопонеса и Троје. Шлиман је у Троји открио цео низ налаза у покретном инвентару, у керамици и оруђима, који својим пореклом упућује на балканско-подунавско порекло. Тај материјал откривен је у истим стратумима у којима се јављају и минијске вазе. И овај процес економских и културних комуницирања који почиње у периоду Троје VI снажно се манифестује и у животу Троје VII, дакле у раздобљу у које падају и велике миграције на Балкану (cf. Blegen, o. c. 168 sqq).

Пажљива оцена археолошких и писаних античких извора који непосредно и посредно представљају сведочанства о времену коме припадају или на које се односе, упућује на хипотезу да су Минијци творци не само једне културе, рођене и израсле на Балкану, него и прва етнички одређена, кохерентна заједница. Континуирани развој њихове културе у току другог миленија сугерише идеју да Минијци као старобалкански Индоевропљани представљају етнички, језички и културни супстрат у чијем су крилу могли постојати стварни услови за рођење грчког етноса.

Природно је да је и грчки етнос у својој генези и еволуцији прошао кроз многе и дуге степене и фазе. Прва, најстарија и још увек тешко видљива етапа у тим сложеним процесима можда припада Минијцима с којима су се у доцнијим етапама могли асимилovati и други балкански елементи чији је производ грчки етнос.

Дедукције до којих смо дошли представљају једну од основа на којима би се, уз помоћ и других података, могла градити теорија о Минијцима као првим и најстаријим етнички одређеним, популацијама на Балкану, о њиховом положају, с једне стране према Пелазгима, чије смо место већ раније одредили, и, с друге стране, према Грцима као историјској етничкој категорији. У овим пројекцијама једног од најсложенијих проблема старобалканске културе лежи и смисао овога нашег истраживачког покушаја. Јасно је да су потребни још многи напори, многи нови подаци и нова знања да би решење овога и за њега везаних других питања и проблема добили квалитет егзактне научне истине.

RÉSUMÉ

B. Gavela: PÉLASGES ET MYNIENS

Dans les sciences s'occupant du problème de l'identification ethnique des Pélasges et des Myniens, les Pélasges étaient déterminés comme une catégorie plutôt chronologico-ethnique que culturelle, tandis que les Myniens étaient interprétés ancienne formation ethnique dans la vaste région balkano-égéenne. Ce sont évidemment deux valeurs socio-historiques, tout-à-fait différenciées et séparées.

Pour établir le rapport entre les Pélasges et les Myniens, liés dans les sources antiques historiographiques et littéraires, provenant presque du même domaine géographique et, peut-être, du même substratum culturel, nous avons essayé de trouver et de définir leurs traits caractéristiques et essentiels. Cette recherche est à la base de notre effort de découvrir la signification plus précise et plus concrète des termes „Pélasges“ et „Myniens“ au sens linguistique, historique et culturel.

Dans notre explication du terme „Pélasges“, „divins Pélasges“ (11.X, 429; Odys. XIX, 177) ils pourraient être définis comme une des plus profondes et des plus archaïques souches des populations balkano-égéennes. Il est sûr et certain qu'ils n'étaient pas englobés dans les cadres d'une structure ethnique fermée et homogène. L'intérêt d'ordre et de raison économique, concernant les rapports commerciaux et les échanges des biens matériels, ainsi que spirituels, avait créé des conditions pour une cohésion culturelle, linguistique, économique et sociale. C'est justement au cours de ce processus, durant des siècles, qu'était née une vaste communauté géoéconomique, un *nucleus* indoeuropéen dans cette partie de notre continent. Il est possible si non réel, que dans ce passé archaïque se soient formées les premières conditions pour la création des complexes *ethnoculturels* qui ont fait naître les plus anciennes unités ethniques à peine visibles.

Nous avons essayé dans cette courte ébauche d'élucider et d'établir les coordonnées du problème des Pélasges dans le passé protohistorique des Balkans. Nous les avons étudiés sous deux angles: celui de leur place dans la communauté indo-européenne et celui de leur rapport avec les populations archéobalkaniques. Pour éclairer mieux, plus largement et plus profondément, les relations entre les Pélasges, comme les plus anciens Indoeuropéens anonymes du domaine balkano-égéen, et, d'autre part des Myniens et des plus anciennes populations paléobalkaniques, identifiées au sens ethnique, nous avons introduit dans nos recherches des documents archéologiques, comme base exacte, nous offrant, à côté des sources écrites antiques, de nouvelles possibilités pratiques et théoriques pour la solution et l'interprétation du problème posé.

Nous avons constaté que la première apparition des Myniens sur la scène de l'histoire culturelle balkano-égéenne tombe dans la période entre 1900. et 1700. a.n.è., dans les siècles terminant l'Helladique ancien et commençant l'Helladique moyen. Comme appui concret pour cette assertion nous avons indiqué l'existence simultanée de la céramique myniennedans les couches de Troie VI-a et dans les Balkans. Différemment des Pélasges, dont on ne connaît que le nom, résonnant comme l'écho d'une époque lointaine et mythologique les Myniens ont justifié et affirmé leur existence, leur espèce géographique et leur individualité culturelle par le nom conservé et cité dans les textes antiques, historiques et littéraires, ainsi que par une riche documentation archéologiques et littéraires, répartie dans les Balkans jusqu'au Danube et en Egéide. L'évolution continuelle de la culture des Myniens au cours du II millénaire a.n.è. suggère l'idée que ce ne sont que les Myniens qui pourraient représenter, en qualité de premiers Indoeuropéens, le substratum ethnique pour la naissance des populations des Minoens, des Mycéniens et des Grecs.

Il est clair que la solution des questions et des problèmes posés dans notre article exige de nouveaux efforts, de nouvelles données théoriques, méthodologiques et exactes, de nouveaux arguments aussi, pour sortir du domaine de spéculations hypothétiques et pour entrer dans le domaine de la vérité scientifique.